ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)

సాహిత్య తరంగిణి

(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)

Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.

A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

దోనయామాత్య సస్యానందము - వర్ష విజ్ఞానం

బి. చంద్రబాబు

పరిశోధక విద్యార్థి, ఆంధ్రప్రదేశ్ కేంద్రీయ విశ్వవిద్యాలయం

Email: chandrachandu164@gmail.com

Article Received: 08/09/2026

Article Accepted: 27/10/2026

Published Online: 29/10/2026

DOI:10.53414/Sahithyatharangini.2026.3.4.51

1. వ్యాస సంగ్రహం

దోనయామాత్యుని సస్యానందము వర్ష విజ్ఞానానికి సంబంధించిన విశిష్టమైన తెలుగు రచన. ఇందులో వర్షం ఏర్పడే పరిస్థితులు, వర్షపాత సూచనలు, మేఘాల స్వభావం, గాలుల లక్షణాలు, ఋతువుల ప్రభావం, గ్రహగతులు వంటి అంశాలను వివరించారు. మేఘ నిర్ణయం, గర్భకాలం, ధాతు ప్రకారం, ద్రోణ ప్రకారం, చంద్రయోగం, ఫలపక్షి యోగం, ఆషాఢ లక్షణం, వాయు ప్రకారం, శ్రావణమాస గర్భం, మేఘలక్షణం, పరివేష లక్షణం, గ్రహచార లక్షణం, వర్ష ప్రశ్నోత్తరం, గురు సంచారం వంటి అనేక విషయాలు ఈ గ్రంథంలో ప్రస్తావించబడ్డాయి.

వర్షపాతం ప్రకృతి, వ్యవసాయం, పర్యావరణం, జీవుల మనుగడతో విడదీయలేని సంబంధాన్ని కలిగి ఉంటుంది. ముఖ్యంగా వ్యవసాయంపై ఆధారపడిన సమాజంలో వర్షాలు సకాలంలో కురవడం పంటల అభివృద్ధికి, ఆహార ఉత్పత్తికి, ప్రజల ఆర్థిక స్థితికి ఎంతో అవసరం. ఈ నేపథ్యంలో ప్రకృతిలో కనిపించే మార్పులు, మేఘాల రూపాలు, గాలి దిశలు, ఋతు పరిణామాలు, గ్రహగతులు వంటి అంశాలను పరిశీలించి వర్షాన్ని ముందుగా అంచనా వేయడానికి దోనయామాత్యుడు చేసిన ప్రయత్నం ప్రాధాన్యాన్ని సంతరించుకుంది. *సస్యానందము*లోని వివరణలు నాటి వర్ష పరిశీలనా పద్ధతులను, వ్యవసాయంతో వాటికున్న సంబంధాన్ని తెలుసుకోవడానికి ఉపయోగపడతాయి.

ఈ వ్యాసంలో *సస్యానందము*లోని వర్ష విజ్ఞానాన్ని ప్రధానంగా పరిశీలిస్తూ, మేఘాల లక్షణాలు, గాలుల దిశలు, వర్ష సూచనలు, ఋతువుల ప్రభావం, తిథులు, నక్షత్రాలు, గ్రహగతులు,

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

వర్షపాతాన్ని కొలిచే పద్ధతులు వంటి అంశాలను విశ్లేషించడం జరుగుతుంది. వర్షాన్ని అంచనా వేయడానికి గ్రంథంలో పేర్కొన్న ప్రకృతి సంకేతాలు, వాటి ఆధారంగా వర్షపాతాన్ని అంచనా వేసే సంప్రదాయ పద్ధతులు, వర్షానికి వ్యవసాయంతో ఉన్న సంబంధం ఈ పరిశీలనలో ప్రధానాంశాలుగా నిలుస్తాయి. ఈ అంశాలను విశ్లేషించడం ద్వారా *సస్యానందము*లో ప్రతిఫలించిన వర్ష విజ్ఞాన స్వరూపాన్ని, దాని ప్రత్యేకతను, ప్రాచీన వ్యవసాయ సమాజంలో దానికి ఉన్న ప్రాధాన్యాన్ని వివరించడం ఈ వ్యాసం ప్రధాన ఉద్దేశం.

2. కీలక పదాలు: వర్ష విజ్ఞానం, మేఘ విజ్ఞానం, వర్ష సూచనలు, గర్భకాలం, వాయు లక్షణాలు, మేఘలక్షణాలు, చంద్రయోగం, ఆషాఢ లక్షణం, శ్రావణమాస గర్భం, గ్రహచారం, వర్ష సూచికలు, వర్ష ప్రశ్నోత్తరం.

3. ఉపోద్ఘాతం

ప్రకృతి మానవ జీవితానికి ప్రధాన ఆధారం. మనిషి జీవన విధానం, ఆహార ఉత్పత్తి, వ్యవసాయం, పశుపోషణ, నీటి లభ్యత వంటి అనేక అంశాలు ప్రకృతిలో జరిగే మార్పులతో ముడిపడి ఉంటాయి. వీటిలో వర్షానికి ప్రత్యేకమైన స్థానం ఉంది. వర్షాలు సకాలంలో కురిస్తే పంటలు బాగా పండుతాయి. నీటి వనరులు నిండుతాయి. ప్రజలకు ఆహారం లభిస్తుంది. వ్యవసాయంపై ఆధారపడిన సమాజం ఆర్థికంగా అభివృద్ధి చెందుతుంది. వర్షాలు లేకపోతే కరువు ఏర్పడి పంటలు దెబ్బతినడం, ఆహార కొరత కలగడం, ప్రజలు ఆర్థిక ఇబ్బందులు ఎదుర్కోవడం వంటి సమస్యలు తలెత్తుతాయి. అందువల్ల వర్షం ఎప్పుడు కురుస్తుంది? దాని రాకను ముందుగా ఎలా గుర్తించవచ్చు? వర్షపాతాన్ని ప్రభావితం చేసే పరిస్థితులు ఏమిటి? అనే ప్రశ్నలపై ప్రాచీన కాలం నుంచే ఆసక్తి కనిపిస్తుంది.

తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రకృతి పరిశీలనకు, వ్యవసాయ సంబంధిత విషయాలకు ప్రాధాన్యం ఇచ్చిన రచనలు ఉన్నాయి. వాటిలో దోనయామాత్యుని సస్యానందము వర్ష విజ్ఞానానికి సంబంధించిన ముఖ్యమైన రచనగా గుర్తించదగినది. ఈ గ్రంథంలో వర్షాన్ని అంచనా వేయడానికి ఉపయోగించిన వివిధ పద్ధతులు, మేఘాల స్వభావం, గాలుల గమనం, కాలపరిస్థితులు, తిథులు,

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

నక్షత్రాలు, గ్రహగతులు వంటి అంశాలు వివరించబడ్డాయి. మేఘ నిర్ణయం, గర్భకాలం, ధాతు ప్రకారం, ద్రోణ ప్రకారం, చంద్రయోగం, ఫలపక్షి యోగం, ఆషాఢ లక్షణం, వాయు ప్రకారం, శ్రావణమాస గర్భం, గ్రహనోత్పాతం, మేఘలక్షణం, పరివేష లక్షణం, గ్రహచార లక్షణం, వర్ష ప్రశ్నోత్తరం, గురు సంచారం వంటి అంశాల ప్రస్తావన ఈ గ్రంథంలోని వర్ష సంబంధిత విషయాల విస్తృతిని తెలియజేస్తుంది.

వర్షాన్ని ముందుగా అంచనా వేయడానికి ప్రకృతిలో కనిపించే మార్పులను గమనించడం ప్రాచీన వ్యవసాయ సమాజంలో ముఖ్యమైన పద్ధతిగా ఉండేది. ఆకాశంలో మేఘాలు ఏర్పడే విధానం, వాటి రంగు, పరిమాణం, గమనం, గాలి దిశ, గాలి వేగం, ఉరుములు, వాతావరణంలోని మార్పులు వంటి లక్షణాలను పరిశీలించేవారు. ఈ లక్షణాల ఆధారంగా వర్షాలు కురిసే అవకాశాన్ని అంచనా వేయడానికి ప్రయత్నించేవారు. *సస్యానందము*లోని మేఘలక్షణాలు, వాయు ప్రకారం వంటి అంశాలు ప్రకృతిలో జరిగే మార్పులను వ్యవసాయ అవసరాలతో అనుసంధానించి పరిశీలించిన తీరును తెలియజేస్తాయి. ఈ విధమైన పరిశీలనల ద్వారా నాటి ప్రజలు తమ అనుభవాలను వ్యవసాయానికి ఉపయోగపడే జ్ఞానంగా మలచుకున్నారని భావించవచ్చు.

వర్ష విజ్ఞానంలో కాలానికి కూడా ప్రత్యేక ప్రాధాన్యం ఉంది. సంవత్సరంలోని వివిధ మాసాల్లో వాతావరణ పరిస్థితులు మారుతుంటాయి. ఎండ తీవ్రత, గాలుల స్వభావం, మేఘాల ఏర్పాటులోని మార్పులు వర్షాకాలం గురించి అంచనాలు వేయడానికి ఉపయోగపడతాయని ప్రాచీనులు భావించారు. ముఖ్యంగా వైశాఖం, జ్యేష్ఠం, ఆషాఢం వంటి మాసాల్లో కనిపించే ప్రకృతి లక్షణాలను పరిశీలించి తరువాతి కాలంలో వర్షాలు ఎలా కురుస్తాయో అంచనా వేసే పద్ధతులు *సస్యానందము*లో ప్రస్తావించబడ్డాయి. కొన్ని తిథులు, నక్షత్రాలు, చంద్రయోగాలు, గ్రహస్థితులను వర్ష సూచనలతో అనుసంధానించడం కూడా ఈ గ్రంథంలోని ప్రత్యేకత. ఈ వివరాలు నాటి సమాజంలో ప్రకృతి పరిశీలనతో పాటు సంప్రదాయ జ్యోతిష్య భావనలు కూడా వర్ష అంచనాల్లో భాగంగా ఉన్నాయని తెలియజేస్తాయి.

వర్షాన్ని కొలిచే విధానాల ప్రస్తావన కూడా *సస్యానందము*లో గమనించదగిన అంశం. వర్షపు నీటిని ఒక నిర్దిష్ట పరిమాణం కలిగిన పాత్రలో సేకరించి, దాని పరిమాణాన్ని బట్టి వర్షపాతాన్ని అంచనా వేసే పద్ధతి ఇందులో వివరించబడింది. ఇది వర్షాన్ని కేవలం సాధారణ పరిశీలనతో కాకుండా, నీటి పరిమాణాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని లెక్కించాలనే ప్రయత్నాన్ని సూచిస్తుంది. వర్షాన్ని ముందుగానే

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

అంచనా వేయడం, కురిసిన వర్షాన్ని కొలవడం వంటి రెండు కోణాల్లోనూ ఈ గ్రంథంలోని విషయాలను పరిశీలించవచ్చు.

*సస్యానందము*లో వర్షానికి వ్యవసాయంతో ఉన్న సంబంధం కూడా స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. వర్షం వల్ల పంటలు పెరుగుతాయని, పంటల అభివృద్ధి ప్రజల సమృద్ధికి కారణమవుతుందని కవి పేర్కొన్నాడు. దీని ద్వారా వర్షాన్ని ప్రకృతిలోని ఒక సాధారణ సంఘటనగా మాత్రమే కాకుండా, ప్రజల జీవనానికి, ఆర్థిక స్థితికి ఆధారమైన అంశంగా పరిగణించినట్లు తెలుస్తుంది. వర్షపాతం గురించి ముందుగా తెలుసుకోవడం రైతులకు విత్తనాలు వేయడం, పంటలను సంరక్షించడం, నీటిని సద్వినియోగం చేసుకోవడం వంటి పనుల్లో ఉపయోగపడేది. అందువల్ల వర్షానికి సంబంధించిన జ్ఞానం ప్రకృతి పరిశీలనకే పరిమితం కాకుండా, దైనందిన జీవితానికి, వ్యవసాయానికి అవసరమైన జ్ఞానంగా కూడా భావించబడింది.

ఈ నేపథ్యంలో "దోనయామాత్యుని సస్యానందము - వర్ష విజ్ఞానం" అనే అంశాన్ని పరిశీలించడం ద్వారా ప్రాచీన తెలుగు సాహిత్యంలో వర్షానికి సంబంధించిన జ్ఞానం ఏ విధంగా వ్యక్తమైందో తెలుసుకోవచ్చు. ఈ వ్యాసంలో *సస్యానందము*లోని మేఘలక్షణాలు, గాలుల గమనం, ఋతు పరిణామాలు, తిథులు, నక్షత్రాలు, గ్రహగతులు, వర్షపాత కొలతలు, వ్యవసాయ సంబంధిత సూచనలను పరిశీలించడం ప్రధాన ఉద్దేశం. అలాగే గ్రంథంలో పేర్కొన్న వర్ష అంచనా పద్ధతుల స్వరూపాన్ని, వాటి వెనుక ఉన్న ప్రకృతి పరిశీలనను, వ్యవసాయ జీవితంతో వాటికున్న సంబంధాన్ని విశ్లేషించడం ద్వారా *సస్యానందము*లో ప్రతిఫలించిన వర్ష విజ్ఞాన ప్రత్యేకతను వివరించవచ్చు. ఈ పరిశీలన ప్రాచీన తెలుగు సాహిత్యంలో వ్యవసాయ సంబంధిత జ్ఞానాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి తోడ్పడుతుంది.

4. వ్యాస విశ్లేషణ

4.1. వర్షం – సస్యసంపద – జనసమృద్ధి

భారతీయ ప్రాచీన సాహిత్యంలో ప్రకృతి, వ్యవసాయం, మానవ జీవనం పరస్పర సంబంధం కలిగిన అంశాలుగా కనిపిస్తాయి. వ్యవసాయం ప్రధాన జీవనాధారంగా ఉన్న సమాజంలో వర్షపాతం పంటల పెరుగుదలకు, ఆహారోత్పత్తికి, ఆర్థిక స్థిరత్వానికి అత్యంత అవసరమైనది. వర్షం సమృద్ధిగా కురిస్తే భూమిలో తేమ పెరిగి విత్తనాలు మొలకెత్తడానికి, మొక్కలు పెరగడానికి, పంటలు

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

దిగుబడినివ్వడానికి అనుకూల పరిస్థితులు ఏర్పడతాయి. వర్షాభావం ఏర్పడితే సాగు పనులు నిలిచిపోవడం, పంటలు ఎండిపోవడం, పశువులకు మేత కొరత ఏర్పడడం వంటి సమస్యలు ఎదురవుతాయి. ఈ నేపథ్యంలో దోనయామాత్యుని *సస్యానందము*లో వర్షాన్ని సస్యసంపదకు, ప్రజల సమృద్ధికి మూలాధారంగా వివరించడం విశేషంగా కనిపిస్తుంది.

దోనయామాత్యుడు వర్షం వల్ల కలిగే ప్రయోజనాలను కింది పద్యంలో స్పష్టంగా పేర్కొన్నాడు.

ఆ.వె. వానచేత సస్యవర్గంబు వర్ధిల్లు
సస్యవృద్ధి సకల జనసమృద్ధి
కారణంబు దాన గావున ధరలోన
వాన వలయు నెల్లవారలకును (సస్యా, 1.6)

ఈ పద్యంలో వర్షం, పంటల పెరుగుదల, ప్రజల సమృద్ధి మధ్యగల సంబంధం ప్రధానంగా వ్యక్తమవుతుంది. వర్షం వల్ల సస్యవర్గం వృద్ధి చెందుతుంది. పంటలు సమృద్ధిగా పండినప్పుడు ప్రజలకు ఆహారధాన్యాలు లభించడంతోపాటు వ్యవసాయాధారిత ఆర్థిక కార్యకలాపాలు కూడా అభివృద్ధి చెందుతాయి. రైతులకు ఆదాయం లభించడం, వ్యవసాయంపై ఆధారపడిన ఇతర వృత్తులకు ఉపాధి కలగడం, ఆహార లభ్యత పెరగడం వంటి పరిణామాలు సమాజ ఆర్థిక వ్యవస్థను ప్రభావితం చేస్తాయి. అందువల్ల వర్షం ఒక రైతు వ్యక్తిగత అవసరానికి మాత్రమే పరిమితం కాకుండా సమాజమంతటికీ అవసరమైన ప్రకృతి వనరుగా నిలుస్తుంది.

ఈ పద్యంలో వర్షాన్ని ప్రజలందరికీ అవసరమైనదిగా పేర్కొనడం ద్వారా దాని సామాజిక ప్రాధాన్యాన్ని కూడా కవి తెలియజేశాడు. వర్షపాతం వ్యవసాయ ఉత్పత్తిని ప్రభావితం చేయడమే కాకుండా భూగర్భజలాల పునరుద్ధరణకు, చెరువులు, కుంటలు, నదులు వంటి జలవనరుల నింపుదలకు కూడా తోడ్పడుతుంది. అయితే పంటల పెరుగుదల వర్షపాత పరిమాణంతోపాటు నేల స్వభావం, విత్తనాల నాణ్యత, ఉష్ణోగ్రత, నీటి నిల్వ, సాగు పద్ధతులపై కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది. ఈ అంశాలను సమగ్రంగా పరిశీలించినప్పుడు వర్షం వ్యవసాయ వ్యవస్థలో కీలకమైనదైనా, పంటల సమృద్ధిని నిర్ణయించే ఏకైక అంశం కాదని తెలుస్తుంది.

దోనయామాత్యుని ఈ పద్యం ప్రకృతి వనరుల ప్రాధాన్యాన్ని సామాజిక సమృద్ధితో అనుసంధానిస్తుంది. వర్షం సమృద్ధిగా కురవాలనే ఆకాంక్ష వెనుక రైతు జీవన భద్రత, ప్రజల ఆహార అవసరాలు, ఆర్థిక స్థిరత్వం వంటి అంశాలు అంతర్లీనంగా ఉన్నాయి. ఈ దృష్టిలో *సస్యానందము*లోని

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

వర్ష విజ్ఞానం కేవలం వర్షాగమనాన్ని తెలుసుకునే ప్రయత్నం మాత్రమే కాకుండా వ్యవసాయాధారిత సమాజ జీవనాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది.

4.2. వర్షపాతాన్ని కొలిచే ప్రాచీన పద్ధతి - ద్రోణ ప్రమాణం

వర్షం ఎప్పుడు కురుస్తుందో తెలుసుకోవడంతోపాటు ఎంత పరిమాణంలో కురిసిందో తెలుసుకోవడం కూడా వ్యవసాయానికి అవసరమైన అంశం. వర్షం తగినంతగా కురిసిందా, అధికంగా కురిసిందా, పంటలకు అవసరమైన తేమ లభించిందా అనే విషయాలను అంచనా వేయడానికి వర్షపాతాన్ని కొలవడం ఉపయోగపడుతుంది. ఆధునిక కాలంలో వర్షపాతాన్ని మిల్లీమీటర్లలో కొలిచే వర్షమాపక పరికరాలను ఉపయోగిస్తున్నారు. ప్రాచీన కాలంలోనూ వర్షపాతాన్ని ఒక నిర్దిష్ట ప్రమాణంతో అంచనా వేయాలనే ప్రయత్నం జరిగినట్లు *సస్యానందము*లోని ద్రోణ ప్రమాణ వివరణ తెలియజేస్తుంది.

దోనయామాత్యుడు వర్షపాతాన్ని కొలిచే పద్ధతిని వివరించిన పద్యం:

కం. కొలువగ నరువదిమూడం
గుళములు ముఖవృత్తమైన కలశము దైవ
జ్ఞులు బయలనిలిపి వర్షము
వెలిసిన నవి నలుతుమైన వెస ద్రోణమగుస్ ***(సస్యా, 2.31)***

ఈ పద్యంలో ముఖవృత్తం అరవైమూడు అంగుళాలు కలిగిన కలశాన్ని ఆరుబయట వర్షంలో ఉంచి, వర్షం ఆగిన తరువాత అందులో చేరిన నీటిని పరిశీలించే విధానం ప్రస్తావించబడింది. నాలుగు తూముల నీరు చేరితే ఒక ద్రోణం వర్షం కురిసినట్లు, రెండు తూముల నీరు చేరితే అరద్రోణం వర్షం కురిసినట్లు అంచనా వేసేవారని దోనయామాత్యుడు పేర్కొన్నాడు .

ఈ విధానంలో ఒక పాత్రను నిర్దిష్ట కొలతతో ఉపయోగించడం, వర్షం కురిసిన తరువాత అందులో చేరిన నీటి పరిమాణాన్ని పరిశీలించడం ముఖ్యమైన అంశాలు. వర్షం కురిసిందనే సాధారణ సమాచారంతో సరిపెట్టకుండా, దాని పరిమాణాన్ని కూడా తెలుసుకోవాలనే ఆలోచన ఇందులో కనిపిస్తుంది. వర్షపాతం కొలతకు సంబంధించిన ఈ వివరణ ప్రాచీన వ్యవసాయ విజ్ఞానంలో పరిమాణాత్మక పరిశీలనకు స్థానం ఉన్నదనే విషయాన్ని సూచిస్తుంది.

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

ఆధునిక వర్షమాపక పరికరాల్లో కూడా ఒక నిర్దిష్ట వైశాల్యం నుంచి సేకరించిన వర్షపు నీటి పరిమాణాన్ని కొలిచి వర్షపాత లోతును లెక్కిస్తారు. ఈ సూత్రానికి ద్రోణ ప్రమాణాన్ని నేరుగా సమానంగా పరిగణించలేకపోయినా, వర్షపాతాన్ని కొలవాలనే ఉద్దేశంలో పోలిక కనిపిస్తుంది. ద్రోణం, తూము వంటి ప్రాచీన ప్రమాణాల ఖచ్చితమైన పరిమాణాలను ఆధునిక ప్రమాణాలతో పోల్చాలంటే వాటి చారిత్రక నిర్వచనాలు, పాత్ర కొలతలు, వినియోగ పద్ధతులపై మరింత ఆధారాలు అవసరం.

వ్యవసాయానికి ఎంత వర్షం అవసరమో పంట రకం, నేల స్వభావం, సాగు కాలం ఆధారంగా మారుతుంది. వరి వంటి పంటలకు అవసరమయ్యే నీటి పరిస్థితులు, మెట్ట పంటలకు అవసరమయ్యే నీటి పరిస్థితులతో సమానంగా ఉండవు. ఈ నేపథ్యంలో వర్షపాతాన్ని కొలిచే పద్ధతికి వ్యవసాయ నిర్వహణలో ప్రాధాన్యం ఉంది. *సస్యానందము*లోని ద్రోణ ప్రమాణ వివరణను ఈ చారిత్రక, వ్యవసాయ నేపథ్యంతో పరిశీలించవచ్చు.

4.3. తూల పరీక్ష – తేమ ఆధారంగా వర్షపాత అంచనా

వర్షపాతాన్ని అంచనా వేయడానికి ప్రకృతిలో కనిపించే మార్పులను పరిశీలించడంతోపాటు, కొన్ని వస్తువుల్లోని తేమను గమనించే పద్ధతులను కూడా సంప్రదాయ విజ్ఞానంలో ఉపయోగించినట్లు తెలుస్తుంది. *సస్యానందము*లో తూల పరీక్ష పేరుతో వివరించబడిన విధానం ఇందుకు ఉదాహరణగా నిలుస్తుంది. ఈ పరీక్ష ద్వారా తరువాతి సంవత్సరంలో వర్షాలు ఎలా కురుస్తాయో అంచనా వేయడానికి ప్రయత్నించినట్లు తెలుస్తుంది.

'పుష్యమాస పౌర్ణమి నాడు ప్రదోష సమయంలో ఒక పిడికెడు దూదిని నాగలికి తగిలించి ఆరుబయట ఉంచి, మరుసటి రోజు ఉదయం దానిని పిండినప్పుడు వెలువడే నీటి పరిమాణాన్ని బట్టి వర్షపాతాన్ని అంచనా వేసే విధానాన్ని దోనయామాత్యుడు వివరించాడు. దూది నుంచి నీరు ధారగా కారితే తరువాతి సంవత్సరంలో సమృద్ధిగా వర్షాలు కురుస్తాయని, కొన్ని నీటి చుక్కలు మాత్రమే వస్తే మధ్యస్థ వర్షపాతం ఉంటుందని, దూది సగం కూడా తడవకపోతే అనావృష్టి ఏర్పడుతుందని పేర్కొన్నాడు. ఈ విధానం ప్రకృతిలోని తేమను వస్తువులో కలిగే మార్పుల ఆధారంగా గమనించి వర్ష పరిస్థితులను ముందుగా అంచనా వేయాలనే సంప్రదాయ పరిశీలనా దృష్టిని తెలియజేస్తుంది'. *(సస్యానందము, 1.42)*

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

ఈ పద్ధతిలో దూది తేమను గ్రహించే స్వభావాన్ని ఉపయోగించుకున్నట్లు కనిపిస్తుంది. రాత్రి సమయంలో మంచు ఏర్పడటం, గాలిలో తేమ ఉండటం, ఉష్ణోగ్రత మార్పులు వంటి అంశాలు దూది తడవడంపై ప్రభావం చూపగలవు. అయితే ఒక రాత్రి దూదిలో చేరిన తేమ ఆధారంగా తరువాతి సంవత్సరం మొత్తం వర్షపాతాన్ని నిర్ణయించవచ్చా అనే ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పాలంటే శాస్త్రీయ పరీక్షలు అవసరం. ఈ పరీక్షను ఒక చారిత్రక వర్ష అంచనా పద్ధతిగా పరిశీలించడం సముచితం.

'ఈ తూల పరీక్షా విధానాన్ని చాగంటి శేషయ్య ప్రయోగాత్మకంగా పరిశీలించి, దాని ఫలితాల్లో కొంత వాస్తవం ఉన్నట్లు గుర్తించినట్లు ప్రస్తావించబడింది. ఈ విషయాన్ని చారిత్రక ఆధారంగా స్వీకరించడానికి ఆంధ్రకవి తరంగిణి నాలుగవ సంపుటిలోని సంబంధిత భాగాన్ని పరిశీలించి, ప్రయోగ విధానం, పరిశీలనల ఫలితాలను నిర్ధారించాలి'. (ఆంధ్రకవి తరంగిణి, సంపుటి 4, 1.45)

తూల పరీక్షలో ప్రధానంగా గమనించదగిన అంశం ప్రకృతిలోని తేమను ఒక వస్తువులో కలిగే మార్పుల ద్వారా గుర్తించడానికి ప్రయత్నించడం. వాతావరణ మార్పులను అర్థం చేసుకునే క్రమంలో ప్రత్యక్ష పరిశీలన, వస్తువుల లక్షణాలు, కాలానుగుణ అనుభవం వంటి అంశాలను సమన్వయం చేసి పరిశీలించే విధానం ఇందులో కనిపిస్తుంది. ఈ సంప్రదాయ అంచనా పద్ధతిని అధ్యయనం చేసేటప్పుడు, అందులోని భావనలను, ఆధునిక శాస్త్రీయ పరిశోధనల ద్వారా నిరూపించవలసిన ఊహలను వేర్వేరుగా గుర్తించడం అవసరం.

4.4 తిథులు, నక్షత్రాలు, మాసాలు – వర్షాగమన సూచనలు

దోనయామాత్యుని *సస్యానందము*లో వర్షపాతాన్ని అంచనా వేయడానికి తిథులు, నక్షత్రాలు, మాసాలు, మేఘాల స్థితి, గాలుల దిశ వంటి అంశాలను పరస్పరం అనుసంధానించినట్లు తెలుస్తుంది. ఒక నిర్దిష్ట రోజున ప్రకృతిలో కనిపించే మార్పులను ఆధారంగా చేసుకొని తరువాతి మాసాల్లో వర్షపాతం ఎలా ఉండవచ్చో చెప్పే సంప్రదాయ అంచనాలు ఈ గ్రంథంలో కనిపిస్తాయి. వ్యవసాయ పనులను ముందుగానే ప్రణాళిక చేసుకోవడానికి వర్షాగమనాన్ని తెలుసుకోవాలనే అవసరం ఇటువంటి పద్ధతుల వెనుక ఉన్నట్లు భావించవచ్చు.

4.4.1 జ్యేష్ఠ శుద్ధ పాడ్యమి నుంచి వర్షపాత అంచనా

'జ్యేష్ఠ శుద్ధ పాడ్యమి నుంచి పంచమి వరకు కనిపించే మేఘాల స్వరూపం, ఉరుములు, ఈశాన్య దిశ నుంచి వీచే గాలులను ఆధారంగా చేసుకొని తరువాతి నెలల్లో కురిసే వర్షపాతాన్ని

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

అంచనా వేసే విధానాన్ని దోనయామాత్యుడు వివరించాడు. జ్యేష్ఠ శుద్ధ పాడ్యమి నాడు ఈ లక్షణాలు కనిపిస్తే శ్రావణ మాసంలో, విదియనాడు కనిపిస్తే భాద్రపద మాసంలో, తదియనాడు కనిపిస్తే ఆశ్వయుజ మాసంలో, చవితినాడు కనిపిస్తే కార్తీక మాసంలో, పంచమినాడు కనిపిస్తే మార్గశిర మాసంలో సమృద్ధిగా వర్షాలు కురుస్తాయని పేర్కొన్నాడు. ఈ విధానం ద్వారా ఒక నిర్దిష్ట సమయంలో కనిపించే ప్రకృతి లక్షణాలను తరువాతి నెలల వర్షపాతంతో అనుసంధానించి అంచనా వేసిన సంప్రదాయ పద్ధతి వెల్లడవుతుంది'.

(సస్యానందము, 2.20)

ఈ అంచనాలో తిథి, మేఘాలు, ఉరుములు, గాలిదిశలను కలిపి పరిశీలించడం ప్రధాన అంశం. ప్రకృతిలో కనిపించే సంకేతాలను కాలగణనతో అనుసంధానించి తరువాతి మాసపు వర్షపాతాన్ని అంచనా వేయాలనే ప్రయత్నం ఇందులో ఉంది. అలాగే ఈశాన్య దిశ నుంచి వీచే గాలుల ఆధారంగా పంటల సమృద్ధిని అంచనా వేసే భావన కూడా ప్రస్తావనకు వచ్చింది.

ఈశాన్య దిశకు దైవిక ప్రాధాన్యం ఉందనే సంప్రదాయ విశ్వాసం ఆనాటి సాంస్కృతిక, మతపరమైన భావజాలాన్ని ప్రతిబింబిస్తుంది. దోనయామాత్యుని *సస్యానందములో* ఈశాన్య దిశ నుంచి వీచే గాలిని వర్ష సూచనగా పేర్కొనడం ద్వారా దిశలకు సంబంధించిన సంప్రదాయ భావనలను ప్రకృతి పరిశీలనతో అనుసంధానించిన విధానం వెల్లడవుతుంది. అయితే వర్షపాతం గాలిదిశపై మాత్రమే ఆధారపడదు. గాలిలోని తేమ, వాతావరణ పీడనం, ఉష్ణోగ్రత, భౌగోళిక పరిస్థితులు, మేఘాల స్వభావం వంటి అనేక అంశాలు వర్షాగమనాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. కాబట్టి ఈశాన్య గాలికి సంబంధించిన సూచనను సంప్రదాయ వర్ష అంచనా పద్ధతిలో భాగంగా పరిశీలిస్తూ, దాని శాస్త్రీయ ప్రామాణికతను ఆధునిక వాతావరణ పరిశీలనల ఆధారంగా విడిగా అంచనా వేయాలి.

4.4.2 చైత్రమాసపు మేఘాలు – తొలి పంటల వర్ష సూచన

చైత్రమాసంలోని ద్వాదశి, చతుర్దశి తిథుల సంధ్యాకాలంలో ఆకాశంలో మేఘాలు ఏర్పడితే, తొలి కారు పంటలు పండే సమయానికి తగినంత వర్షం కురుస్తుందని, పంటలు బాగా పండుతాయని దోనయామాత్యుని సంప్రదాయ వర్ష అంచనాలో పేర్కొనబడింది. అదే సమయంలో మేఘాలు ఎర్రగా మారి కొద్దిసేపటికి తొలగిపోతే వర్షాలు లేక పంటలు పండకపోవచ్చని, ప్రజలకు శత్రుభయం వంటి ప్రతికూల పరిస్థితులు ఏర్పడవచ్చని పద్యం వివరిస్తుంది.

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

ఉ. **శ్రీనగధామ! చైత్రమున చెల్వగుపారశి చౌదశంబులన్**
మానుగ సంధ్యలన్ గగనమండలి యభ్రము లుద్భవించినన్
వానలు గారులోగురియు వారక యందెఱనింగి దోచినన్
వానలు లేకయుండు రిపువర్గభయం బగుచుండు మేదినిన్

(సస్యా, 2.1)

ఈ పద్యంలో చైత్రమాసంలోని నిర్దిష్ట తిథులు, సంధ్యాకాలం, మేఘాల ఉనికి, రంగు వంటి లక్షణాలను భవిష్యత్తు వర్షపాతంతో అనుసంధానించారు. మేఘాలు ఏర్పడటమే కాకుండా అవి కొంతసేపు నిలకడగా ఉండటాన్ని కూడా వర్ష సూచనగా పరిగణించినట్లు పద్యార్థం తెలియజేస్తుంది. మేఘాలు ఎర్రగా మారి తొలగిపోవడం వర్షాభావానికి సంకేతంగా భావించబడింది.

ఇక్కడ గమనించవలసిన విషయం వర్షం కురుస్తుందా లేదా అనే ప్రశ్న మాత్రమే కాదు; పంటలకు అవసరమైన సమయంలో వర్షం లభిస్తుందా అనే అంశం కూడా ప్రాధాన్యం పొందడం. వ్యవసాయంలో వర్షపాతం పరిమాణంతోపాటు దాని కాలవ్యవధి, కురిసే సమయం కూడా ముఖ్యమైనవి. అయితే మేఘాల రంగు ఒక్కటే భవిష్యత్తు వర్షపాతాన్ని నిర్ధారించదు. మేఘాల రకం, వాతావరణంలోని తేమ, గాలి కదలికలు వంటి అంశాలను కూడా పరిశీలించాలి.

4.4.3 వైశాఖ మాసపు సంకేతాలు – వర్షాభావ అంచనా

'వైశాఖ బహుళ పాడ్యమి నుంచి వరుసగా నాలుగు రోజులపాటు గాలి, ఎండ, ఉరుములు వంటి లక్షణాలు కనిపిస్తే, శ్రావణ మాసం నుంచి నాలుగు మాసాలపాటు వర్షాలు కురిసే అవకాశం ఉండదని దోనయామాత్యుడు పేర్కొన్నాడు. ఒకవేళ ఈ కాలంలో వర్షాలు కురిసినా పంటలకు నష్టం కలగడంతోపాటు పశువుల ఆరోగ్యం దెబ్బతినే ప్రమాదం ఉందని వివరించాడు. ఈ సూచన ద్వారా వర్షపాతాన్ని అంచనా వేయడమే కాకుండా, వాతావరణ పరిస్థితులు వ్యవసాయంపై, పశుసంపదపై చూపే ప్రభావాలను కూడా పరిగణనలోకి తీసుకున్నట్లు తెలుస్తుంది. వర్షాభావం, అననుకూల వాతావరణ పరిస్థితుల వల్ల కలిగే నష్టాలను ముందుగానే గుర్తించాలనే ప్రయత్నం ఈ సంప్రదాయ అంచనాలో కనిపిస్తుంది'. *(సస్యానందము, 2.5)*

ఈ అంశంలో వర్షం లేకపోవడమే కాకుండా, అననుకూల సమయంలో కురిసే వర్షం వల్ల కూడా వ్యవసాయానికి నష్టం కలగవచ్చనే భావన కనిపిస్తుంది. పంటల పెరుగుదలకు అవసరమైన సమయంలో వర్షం అందకపోతే మొక్కలు ఎండిపోవచ్చు. మరోవైపు అధిక తేమ, నీరు నిల్వ

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

ఉండటం, ఉష్ణోగ్రతలో మార్పులు వంటి పరిస్థితులు కొన్ని పంటల్లో వ్యాధులకు అనుకూలంగా మారవచ్చు. పశువుల ఆరోగ్యంపై కూడా నీటి లభ్యత, మేత లభ్యత, పరిసరాల పరిశుభ్రత ప్రభావం చూపుతాయి.

అయితే ఈ గ్రంథంలోని తిథుల ఆధారిత అంచనాలను నిర్ధారిత వాతావరణ నియమాలుగా పరిగణించలేం. వాటి చారిత్రక ప్రాధాన్యాన్ని గుర్తిస్తూనే, వాస్తవ వర్షపాత గణాంకాలతో పోల్చి పరిశీలించడం అవసరం. అయినప్పటికీ వర్షాభావం, పంటల నష్టం, పశుసంపద ఆరోగ్యం వంటి అంశాలను ఒకదానితో మరొకటి అనుసంధానించడం వ్యవసాయ సమాజ సమస్యలపై ఉన్న అవగాహనను సూచిస్తుంది.

4.5. గ్రహస్థితులు – సంప్రదాయ వర్ష విజ్ఞానం

ప్రాచీన భారతీయ కాలగణన, జ్యోతిష సంప్రదాయాల్లో గ్రహాలు, నక్షత్రాలు, రాశుల స్థితులకు ప్రాధాన్యం ఉండేది. ఈ సంప్రదాయంలో వర్షపాతాన్ని కూడా గ్రహస్థితులతో అనుసంధానించి వివరించే పద్ధతులు అభివృద్ధి చెందాయి. *సస్యానందము*లోని కొన్ని పద్యాలు గ్రహాలు నిర్దిష్ట నక్షత్రాల్లో లేదా రాశుల్లో ఉన్నప్పుడు వర్షాలు ఎలా కురుస్తాయో, పంటలపై ఎలాంటి ప్రభావం ఉంటుందో వివరిస్తున్నాయి.

4.5.1 గురుడు - చంద్రుడు ఒకే నక్షత్రంలో ఉండటం

గురుడు, చంద్రుడు ఒకే నక్షత్రంలో ఉన్నప్పుడు సమృద్ధిగా వర్షాలు కురిసి పంటలు బాగా పండుతాయని, అతివృష్టి-అనావృష్టి బాధలు ఉండవని ఈ పద్యం సూచిస్తుంది.

ఆ. వె. **అమరగురునితోడ నబ్జారిజ్యేష్ఠమా**
సమ్ములోన నొక్క భమ్ములోన
నుండవానగురియు నుర్వికినయ్యేఁడు
పార్వతీశ! యీతిబాధలేదు **(సస్యా.2.33)**

ఈ పద్యంలో గురుడు, చంద్రుని నక్షత్రస్థితిని అనుకూలమైన వర్ష సూచనగా పేర్కొనడం ద్వారా పంటల సమృద్ధి, ప్రకృతి సమతుల్యతను అనుసంధానించారు. వర్షం సరైన పరిమాణంలో కురవడం వ్యవసాయానికి అనుకూలమనే భావన ఇక్కడ కనిపిస్తుంది. అయితే గ్రహస్థితులు వర్షపాతాన్ని నిర్ధారిస్తాయనే వాదనను ఆధునిక వాతావరణ శాస్త్రం నిరూపించిన నియమంగా పరిగణించలేం. ఈ పద్యాన్ని సంప్రదాయ జ్యోతిష సంబంధిత వర్ష అంచనాగా పరిశీలించాలి.

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

4.5.2 శుక్రుడు-చంద్రుడు ఒకే నక్షత్రంలో ఉండటం

'శుక్రుడు, చంద్రుడు ఒకే నక్షత్రంలో ఉన్న సమయంలో వర్షం కురిస్తే అనావృష్టి వల్ల కలిగే దోషాలు తొలగి, పంటలు సమృద్ధిగా పండుతాయని దోనయామాత్యుడు పేర్కొన్నాడు. అటువంటి వర్షం వల్ల వ్యవసాయ పనులు సజావుగా సాగడంతోపాటు ఆశించిన దిగుబడులు, లాభాలు లభిస్తాయని, ప్రజల కష్టాలు తగ్గుతాయని వివరించాడు. ఈ వర్ణన ద్వారా వర్షపాతాన్ని పంటల అభివృద్ధితోనే కాకుండా వ్యవసాయదారుల ఆర్థిక స్థితిగతులతో, ప్రజల సంక్షేమంతో కూడా అనుసంధానించిన విధానం స్పష్టమవుతుంది'. *(సస్యానందము, 2.34)*

ఈ పద్యంలో వర్షపాతం వ్యవసాయ ఉత్పత్తితోపాటు ప్రజల ఆర్థిక స్థితిని కూడా ప్రభావితం చేసే అంశంగా కనిపిస్తుంది. పంటలు బాగా పండితే రైతులకు ఆదాయం పెరగవచ్చు; సాగు పనులు సజావుగా జరిగితే వ్యవసాయ వ్యయాలు, శ్రమ నష్టాలు తగ్గవచ్చు. ఈ భావనను గ్రహస్థితుల ఆధారిత సంప్రదాయ అంచనా నుంచి వేరుచేసి పరిశీలించినప్పుడు, వ్యవసాయ సమృద్ధి పట్ల సమాజానికి ఉన్న ఆకాంక్ష స్పష్టమవుతుంది.

4.5.3. బుధుడు – నక్షత్రస్థితి, వర్షపాతం

'బుధుడు ఉత్తరాషాఢ లేదా ఉత్తరాభాద్ర నక్షత్రంలో ఉన్నప్పుడు సమృద్ధిగా వర్షాలు కురుస్తాయని, ఇతర నక్షత్రాల్లో ఉన్నప్పుడు వర్షాభావం, బలమైన గాలులు, మేఘాలు చెదరిపోవడం, వ్యాధులు వంటి ప్రతికూల పరిణామాలు సంభవిస్తాయని దోనయామాత్యుడు వివరించాడు. ఈ సూచనలో వర్షపాత పరిస్థితులతోపాటు పంటల అభివృద్ధి, ప్రజల ఆరోగ్యం, సమాజంలో ఏర్పడే ఇబ్బందులను కూడా ప్రస్తావించడం గమనించదగినది. దీని ద్వారా వర్షాన్ని కేవలం ప్రకృతి పరిణామంగా కాకుండా వ్యవసాయం, ప్రజల జీవనం, సామాజిక సంక్షేమాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశంగా పరిగణించిన సంప్రదాయ దృష్టి వెల్లడవుతుంది'. *(సస్యానందము, 4.22)*

మేఘాలు చెదరిపోవడం, గాలి బలంగా వీచడం వంటి అంశాలు ప్రత్యక్షంగా గమనించగల వాతావరణ పరిణామాలు. అయితే వాటిని బుధగ్రహం నిర్దిష్ట నక్షత్రంలో ఉండటంతో అనుసంధానించే అంశం సంప్రదాయ జ్యోతిష భావనకు చెందుతుంది. అందువల్ల గ్రంథంలోని ప్రకృతి పరిశీలనలను, గ్రహస్థితులపై ఆధారపడిన అంచనాలను వేర్వేరుగా విశ్లేషించడం అవసరం.

5.4.4 గురుడు ధనూరాశిలో ఉండటం – పంటల నష్టం

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

గురుడు ధనూరాశిలో ఉన్నప్పుడు పంటలు సరిగా పండకపోవడం, పత్తి-నువ్వుల పంటలు నశించడం, వరి-గోధుమ పంటలకు తెగుళ్లు రావడం, పంట కోత సమయంలో ఆటంకాలు ఎదురవడం వంటి ప్రతికూల పరిస్థితులను వివరించినట్లు సమాచారం సూచిస్తుంది.

క. వింటిపయి గురుఁడు నిలిచినఁ
బంటలు గడుదేలిపోవు బ్రత్తియు నువ్వుల్
అంటువడు నెల్లభూముల
నొంటక భూమీశులెల్ల నుర్విం గడతుర్ (సస్యా. 4.51)

ఈ పద్యంలో పంటల పెరుగుదల నుంచి కోత దశ వరకు ఎదురయ్యే సమస్యలను ప్రస్తావించినట్లు తెలుస్తుంది. పంటలు నేలకు ఒరిగిపోవడం, పత్తి-నువ్వుల దిగుబడులు తగ్గడం, ఇతర పంటలకు తెగుళ్లు రావడం వంటి అంశాలు వ్యవసాయ నష్టాన్ని సూచిస్తాయి. ఆధునిక వ్యవసాయ శాస్త్రం ప్రకారం అధిక గాలి, భారీ వర్షం, నేలలో నీరు నిల్వ ఉండటం, పోషక లోపాలు, తెగుళ్లు, వ్యాధులు వంటి అంశాలు పంటలను దెబ్బతీయగలవు. ఈ కారణాలను ప్రత్యక్షంగా పరిశీలించడం ద్వారా పంట నష్టానికి గల వాస్తవ పరిస్థితులను అర్థం చేసుకోవచ్చు.

అయితే ఈ పద్యంలో పేర్కొన్న పంట నష్టాన్ని గురుడు ధనూరాశిలో ఉండటమే కలిగిస్తుందని నిర్ధారించడానికి శాస్త్రీయ ఆధారాలు లేవు. ఈ అంశాన్ని సంప్రదాయ జ్యోతిష వర్ష అంచనాలో భాగంగా పరిశీలిస్తూ, పంటల నష్టానికి సంబంధించిన వ్యవసాయ సమస్యలను ప్రత్యేకంగా విశ్లేషించవచ్చు.

4.6. వర్షపాత సూచనల్లో ప్రకృతి పరిశీలన – మేఘాలు, గాలులు, ఉరుములు

*సస్యానందము*లో మేఘాలు, గాలులు, ఉరుములు, ఆకాశ స్వరూపం వంటి ప్రత్యక్ష ప్రకృతి లక్షణాలకు కూడా ప్రాధాన్యం ఉంది. వర్షానికి ముందు వాతావరణంలో చోటుచేసుకునే మార్పులను గమనించి, వాటి ఆధారంగా వర్షాగమనాన్ని అంచనా వేయాలనే ప్రయత్నం ఈ వివరణల్లో కనిపిస్తుంది. ఈ అంశాలను పరిశీలించేటప్పుడు ప్రకృతిలో ప్రత్యక్షంగా కనిపించే లక్షణాలను, వాటికి అనుసంధానించిన సంప్రదాయ విశ్వాసాలను వేరు చేయడం అవసరం.

4.6.1 గాలి దిశ, మేఘాల కదలిక

గాలి బలంగా వీచినప్పుడు మేఘాలు చెదరిపోవడం, ఆకాశంలో వాటి వ్యాప్తి మారడం వంటి ప్రకృతి లక్షణాలను వర్షపాతంతో దోనయామాత్యుడు అనుసంధానించి వివరించాడు. మేఘాల

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

ఏర్పాటులోను, వాటి కదలికలోను గాలి కీలక పాత్ర పోషిస్తుంది. అయితే గాలి వీచిన ప్రతిసారీ వర్షం ఆగిపోతుందని లేదా గాలి ఒక్కటే వర్షపాతాన్ని నిర్ణయిస్తుందని చెప్పలేం. వాతావరణంలోని తేమ, గాలి దిశ, ఉష్ణోగ్రత, వాయు పీడనంలో మార్పులు, మేఘాల స్వభావం వంటి అనేక అంశాలు వర్షపాతాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. ప్రకృతిలో కనిపించే మార్పులను పరిశీలించి వర్ష పరిస్థితులను ముందుగా అంచనా వేసే సంప్రదాయ పద్ధతిని దోనయామాత్యుడు ఈ వివరణ ద్వారా తెలియజేశాడు.

4.6.2 జంతువుల ప్రవర్తన - వర్ష సూచన

సూర్యోదయానికి, సూర్యాస్తమయానికి కొద్దిసేపటి ముందు కుక్కలు అరవకుండా నిశ్శబ్దంగా ఉండటాన్ని వర్షపాత సూచనగా దోనయామాత్యుడు పేర్కొన్నాడు. ఈ లక్షణాన్ని పంటలకు అవసరమైన వర్షాలు సమృద్ధిగా కురిసే అవకాశంతో అనుసంధానించాడు. దీని ద్వారా వర్షపాతాన్ని అంచనా వేయడానికి మేఘాలు, గాలులు వంటి ప్రకృతి లక్షణాలతోపాటు జంతువుల ప్రవర్తనను కూడా పరిశీలించిన సంప్రదాయ పద్ధతి వెల్లడవుతుంది. ప్రకృతిలోని వివిధ జీవుల ప్రవర్తనను వాతావరణ మార్పులకు సూచనగా పరిగణించిన ఆనాటి పరిశీలనా దృష్టి ఈ వర్ణనలో ప్రతిబింబిస్తుంది. *(సస్యానందము, 3.26)*

ఈ సంప్రదాయ అంచనాలో జంతువుల ప్రవర్తనను ప్రకృతి మార్పులను గుర్తించే సంకేతంగా పరిగణించినట్లు తెలుస్తుంది. జంతువులు శబ్దాలు, వాసనలు, పరిసర మార్పులకు స్పందించగలవు. అయితే వాటి ప్రవర్తనకు అనేక కారణాలు ఉండవచ్చు. ఒక నిర్దిష్ట ప్రవర్తన ఆధారంగా వర్షం తప్పకుండా కురుస్తుందని నిర్ణయించడం సాధ్యం కాదు. కాబట్టి ఈ అంశాన్ని జంతువుల ప్రవర్తనను గమనించిన సంప్రదాయ జ్ఞానంగా విశ్లేషించడం సముచితం.

ఇక్కడ ప్రకృతి పరిశీలన పరిధి మేఘాలు, గాలులు, నక్షత్రాలతో మాత్రమే పరిమితం కాకుండా జీవరాశుల ప్రవర్తన వరకు విస్తరించింది. ఇది ప్రాచీన వ్యవసాయ సమాజం ప్రకృతిలోని వివిధ అంశాలను అనుసంధానించి అర్థం చేసుకోవడానికి చేసిన ప్రయత్నాన్ని సూచిస్తుంది.

4.7. వర్షాకాలపు సాహిత్య వర్ణన – భాస్కర రామాయణం

తెలుగు సాహిత్యంలో వర్షం ప్రకృతి విజ్ఞానానికి సంబంధించిన అంశంగానే కాకుండా కవితాత్మక వర్ణనకు కూడా ముఖ్యమైన స్థానం పొందింది. దట్టమైన నల్లని మేఘాలు ఆకాశమంతా వ్యాపించినప్పుడు పరిసర ప్రపంచమంతా చీకటిమయంగా మారే దృశ్యాన్ని భాస్కర

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

రామాయణంలోని కవి విభిన్న ఉపమానాలతో వర్ణించాడు. మేఘాల ప్రభావంతో గంగానది యమునానదిలా, భూమి నల్లని నేలలా, పర్వతాలు కాటుక కొండల్లా కనిపించడం, తెల్లని కలువలు సైతం నల్లగా కనిపించడం వంటి వర్ణనల ద్వారా మేఘాల వ్యాప్తి పరిసర ప్రకృతిపై చూపే ప్రభావాన్ని కవితాత్మకంగా చిత్రించాడు. ఈ వర్ణనలో ప్రకృతిని నిశితంగా పరిశీలించే దృష్టితోపాటు దృశ్యాన్ని పాఠకుల మనస్సులో సజీవంగా నిలిపే కవితా ప్రతిభ కూడా వ్యక్తమవుతుంది. *(భాస్కర రామాయణము, కిష్కింధకాండ, 382)*

4.8. వర్షాకాలపు సూర్యదర్శన నిరీక్షణ – ఆముక్తమాల్యద

కృష్ణదేవరాయలు రచించిన *ఆముక్తమాల్యద*లో వర్షాకాలంలో దట్టమైన మేఘాలు సూర్యుడిని కప్పివేయడం వల్ల ప్రజల దైనందిన జీవితంలో ఏర్పడే పరిస్థితులను కవితాత్మకంగా వర్ణించాడు. సూర్యకాంతి అందుబాటులో లేకపోవడం వల్ల నిత్యకృత్యాలు, ఆచార వ్యవహారాలు నిర్వహించడంలో కలిగే ఇబ్బందులను ఈ వర్ణన ప్రతిబింబిస్తుంది. దీని ద్వారా వర్షాకాలపు ప్రకృతి మార్పులను కవి కేవలం దృశ్యవర్ణనకే పరిమితం చేయకుండా, అవి మానవ జీవన విధానంపై చూపే ప్రభావాలతో అనుసంధానించినట్లు తెలుస్తుంది. ప్రకృతి పరిణామాలకు, ప్రజల దైనందిన కార్యకలాపాలకు మధ్యగల సంబంధాన్ని ఈ వర్ణన ద్వారా గుర్తించవచ్చు. (ఆముక్తమాల్యద, 4.123)

సూర్యుడిని చూసిన తరువాతనే భోజనం చేసే వ్రతాన్ని ఆచరించే వ్యక్తులు మేఘాలు తొలగి సూర్యుడు కనిపిస్తాడేమోనని పదేపదే ఆకాశం వైపు చూస్తారు. వర్షాకాలంలో తొండలు ఎత్తైన ప్రదేశాలపైకి ఎగబాకి పైకి చూస్తూ ఉండటం కూడా ఈ వర్ణనలో భాగమవుతుంది. ఒకవైపు వ్రతాచరణలో ఉన్నవారి నిరీక్షణ, మరోవైపు జంతువుల సహజ ప్రవర్తనను కవి ఒకే సందర్భంలో అనుసంధానించినట్లు తెలుస్తుంది.

సంధ్యాకాలంలో అర్ఘ్యం సమర్పించే బ్రాహ్మణులు, తమ దూడలకు పాలు ఇవ్వడానికి ఇంటికి చేరే పాడి ఆవులు కూడా సూర్యుడు కనిపించకపోవడం వల్ల కాలగమనాన్ని అంచనా వేయడంలో అయోమయానికి గురవుతున్నట్లు కవి చిత్రించినట్లు సమాచారం సూచిస్తుంది. మేఘాల కారణంగా సూర్యుడు కనిపించకపోవడం మానవుల ఆచారాలపై, జంతువుల దైనందిన ప్రవర్తనపై ప్రభావం చూపుతుంది.

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

ఈ వర్ణనలో ప్రకృతి పరిస్థితులు మానవ జీవన విధానంతో ఎలా అనుసంధానమై ఉంటాయో తెలుస్తుంది. సూర్యుడి స్థితి ఆధారంగా సమయాన్ని గుర్తించే అలవాటు, సంధ్యాకాలపు ఆచారాలు, పశువుల దినచర్య వంటి అంశాలను కవి సాహిత్యరూపంలో సమన్వయపరిచాడు. వర్షాకాలం ప్రకృతి సౌందర్యానికే కాకుండా సామాజిక, సాంస్కృతిక జీవనానికి కూడా ప్రభావం చూపుతుందని ఈ వర్ణన సూచిస్తుంది.

4.9. సస్యానందములో వర్ష విజ్ఞానం – సమగ్ర ప్రాధాన్యం

దోనయామాత్యుని సస్యానందములో వర్షపాతానికి సంబంధించిన వివరణలు వ్యవసాయం, ప్రకృతి పరిశీలన, సంప్రదాయ కాలగణన, ప్రజల జీవనోపాధి వంటి అనేక అంశాలను కలిగి ఉన్నాయి. వర్షం ఎప్పుడు కురుస్తుంది, ఎంత పరిమాణంలో కురుస్తుంది, ఏ పరిస్థితుల్లో వర్షాభావం ఏర్పడవచ్చు, పంటలపై వాతావరణ మార్పులు ఎలాంటి ప్రభావం చూపుతాయి అనే ప్రశ్నలకు సంప్రదాయ పద్ధతుల ద్వారా సమాధానాలు వెతికినట్లు ఈ గ్రంథంలోని అంశాలు తెలియజేస్తాయి.

వర్షపాతాన్ని ద్రోణ ప్రమాణంతో కొలిచే విధానం పరిమాణాత్మక అంచనాపై ఆసక్తిని సూచిస్తుంది. తూల పరీక్ష తేమ ఆధారంగా భవిష్యత్తు వర్షపాతాన్ని అంచనా వేయాలనే ప్రయత్నాన్ని తెలియజేస్తుంది. తిథులు, నక్షత్రాలు, గ్రహస్థితుల ఆధారంగా వర్షాన్ని అంచనా వేయడం మాత్రం సంప్రదాయ జ్యోతిష భావనల పరిధిలోకి వస్తుంది. ఈ పద్ధతులను ఒకే రకమైన శాస్త్రీయ ఆధారాలుగా పరిగణించకుండా వాటి స్వభావాన్ని బట్టి విడివిడిగా పరిశీలించడం అవసరం.

అలాగే మేఘాల స్థితి, గాలుల దిశ, ఉరుములు, జంతువుల ప్రవర్తన వంటి అంశాలను పరిశీలించడం ప్రకృతి మార్పులను గమనించే సంప్రదాయాన్ని సూచిస్తుంది. వీటిలో కొన్ని ప్రత్యక్షంగా గమనించగల ప్రకృతి లక్షణాలు కాగా, వాటి ఆధారంగా భవిష్యత్తు వర్షపాతాన్ని అంచనా వేసే విధానాల ఖచ్చితత్వాన్ని ప్రత్యేకంగా పరీక్షించాలి. ఆధునిక వాతావరణ శాస్త్రం వర్షపాతాన్ని అంచనా వేయడానికి అనేక పరికరాలు, గణాంకాలు, వాతావరణ నమూనాలను ఉపయోగిస్తుంది. ఈ నేపథ్యంలో *సస్యానందములోని* వర్ష అంచనాలను చారిత్రక సంప్రదాయ జ్ఞానంగా అధ్యయనం చేయడం, అవసరమైన చోట వాటిని ఆధునిక గణాంకాలతో పోల్చడం సముచితం.

మొత్తంగా *సస్యానందములో* వర్షం పంటల సమృద్ధికి, ప్రజల జీవన భద్రతకు, వ్యవసాయాధారిత ఆర్థిక వ్యవస్థకు కీలకమైన అంశంగా కనిపిస్తుంది. వర్షాన్ని ముందుగానే అంచనా

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

వేయాలనే ప్రయత్నం వెనుక ప్రకృతి మార్పులను అర్థం చేసుకోవాలనే ఆసక్తి, వ్యవసాయ పనులను ప్రణాళిక చేసుకోవాలనే అవసరం, కరవు వల్ల కలిగే నష్టాలను నివారించాలనే ఆకాంక్ష ఉన్నాయి. ఈ అంశాలు దోనయామాత్యుని గ్రంథాన్ని వర్ష విజ్ఞానం, వ్యవసాయ సంప్రదాయాలు, తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రకృతి పరిశీలనల అధ్యయనానికి ఉపయోగకరమైన ఆధారంగా నిలుపుతున్నాయి.

5. ముగింపు

దోనయామాత్యుని *సస్యానందము*లోని వర్ష విజ్ఞానం ప్రకృతి పరిశీలనకు, వ్యవసాయ అనుభవానికి, ప్రజల జీవనానికి మధ్య ఉన్న అవినాభావ సంబంధాన్ని తెలియజేస్తుంది. వర్షం సకాలంలో కురిస్తే పంటలు సమృద్ధిగా పండటమే కాకుండా ప్రజల జీవనానికి అవసరమైన ఆహార సంపద కూడా పెరుగుతుందని కవి వివరించాడు. "వానచేత సస్యవర్గంబు వర్ధిల్లు - సస్యవృద్ధి సకల జనసమృద్ధి కారణంబు" అనే భావన ద్వారా వర్షం పంటల వృద్ధికి, పంటల వృద్ధి ప్రజల సమృద్ధికి ఆధారమనే విషయాన్ని స్పష్టం చేశాడు. ఈ దృష్టిలో వర్షం ప్రకృతిలో సంభవించే ఒక పరిణామం మాత్రమే కాకుండా, వ్యవసాయాన్ని, ఆర్థిక జీవనాన్ని, సమాజ సంక్షేమాన్ని ప్రభావితం చేసే ప్రధానమైన అంశంగా ప్రతిపాదించబడింది.

*సస్యానందము*లో వర్షాన్ని ముందుగా అంచనా వేయడానికి మేఘ నిర్ణయం, గర్భకాలం, ధాతు ప్రకారం, ద్రోణ ప్రకారం, చంద్రయోగం, ఫలపక్షి యోగం, ఆషాఢ లక్షణం, వాయు ప్రకారం, శ్రావణమాస గర్భం, మేఘలక్షణం, పరివేష లక్షణం, గ్రహచార లక్షణం, వర్ష ప్రశ్నోత్తరం, గురు సంచారం వంటి అనేక అంశాలు ప్రస్తావించబడ్డాయి. మాసాలు, తిథులు, నక్షత్రాలు, గ్రహస్థితులతో పాటు మేఘాల స్వరూపం, గాలుల దిశ, ఉరుములు, మెరుపులు, తేమ వంటి ప్రకృతి లక్షణాలను పరిశీలించి వర్షపాతాన్ని అంచనా వేయడానికి ప్రయత్నించారు. వైశాఖం, జ్యేష్ఠం, ఆషాఢం వంటి మాసాల్లో కనిపించే మార్పులను తరువాతి నెలల్లో కురిసే వర్షంతో అనుసంధానించడం ద్వారా కాలగమనాన్ని వ్యవసాయ అవసరాలకు అన్వయించిన విధానం వెల్లడవుతుంది.

వర్ష సూచనల్లో మేఘాల స్వరూపం, గాలుల దిశ, గాలి వేగం, మేఘగర్జన, ఆకాశంలో కనిపించే మార్పులకు ప్రత్యేకమైన స్థానం ఉంది. మేఘాలు ఏర్పడే దిశ, వాటి విస్తృతి, రంగు, ఉరుములు వినిపించే తీరు వంటి లక్షణాలను పరిశీలించి వర్షం కురిసే అవకాశాన్ని అంచనా వేయడానికి ప్రయత్నించారు. జ్యేష్ఠ శుద్ధ పాడ్యమి నుంచి పంచమి వరకు కనిపించే మేఘాలు,

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

ఉరుములు, ఈశాన్య గాలులను తరువాతి నెలల్లో వర్షపాతంతో అనుసంధానించిన పద్ధతి ఇందుకు ఉదాహరణ. అదేవిధంగా ఆషాఢ శుద్ధ పాడ్యమి నాడు మృగశిర నక్షత్రానికి సంబంధించిన సూచనలు, సూర్యాస్తమయ సమయంలో పశ్చిమ దిశలో దట్టమైన మేఘాలు కనిపించడం వంటి లక్షణాలను కూడా వర్ష అంచనాకు ఉపయోగించినట్లు తెలుస్తుంది. ఈ వివరాలు ప్రకృతిలోని మార్పులను నిరంతరం గమనించి వాటి ఆధారంగా వర్ష పరిస్థితులను తెలుసుకోవాలనే ఆనాటి ప్రయత్నాన్ని తెలియజేస్తాయి.

నక్షత్రాలు, గ్రహాల సంచారం, చంద్రునితో వాటికున్న సంబంధాలను వర్షపాతంతో అనుసంధానించడం *సస్యానందము*లోని మరో ముఖ్యమైన అంశం. గురువు, చంద్రుడు ఒకే నక్షత్రంలో ఉండటం, గురువు ధనుస్సు రాశిలో సంచరించడం, శుక్రుడు–చంద్రుడు ఒకే నక్షత్రంలో ఉండటం వంటి గ్రహస్థితులను వర్షం, పంటల ఫలితాలతో ముడిపెట్టారు. ఈ వివరాలు ఆనాటి కాలగణన, ఖగోళ పరిశీలన, వర్ష అంచనా పద్ధతుల మధ్య ఉన్న సంబంధాన్ని తెలియజేస్తాయి. అయితే నక్షత్రాలు, గ్రహస్థితులకు సంబంధించిన ఈ సూచనలను ఆధునిక వాతావరణశాస్త్రం నిర్ధారించిన కారణాలుగా పరిగణించరాదు. వాటిని ఆనాటి ప్రజలు వర్షాన్ని ముందుగా అంచనా వేయడానికి అనుసరించిన సంప్రదాయ పద్ధతులుగా పరిశీలించాలి.

వర్షాన్ని అంచనా వేయడంలో వస్తువుల లక్షణాలను, వర్షపు నీటి పరిమాణాన్ని పరిశీలించిన పద్ధతులు కూడా ప్రస్తావనార్హమైనవి. పుష్య పౌర్ణమి సమయంలో నాగలికి పత్తిని కట్టి బయట ఉంచి, మరుసటి రోజు దానిలోని తేమను పరిశీలించడం ద్వారా వర్ష పరిస్థితిని అంచనా వేసే తూల పరీక్ష ఇందుకు ఉదాహరణ. అలాగే నిర్దిష్ట కొలతలతో రూపొందించిన పాత్రలో వర్షపు నీటిని సేకరించి, దాని పరిమాణాన్ని బట్టి వర్షపాతాన్ని అంచనా వేసే ద్రోణ ప్రమాణ పద్ధతి వర్షాన్ని కొలవాలనే ప్రయత్నాన్ని సూచిస్తుంది. ఈ పద్ధతుల్లో ప్రకృతిలోని తేమను, వర్షపు నీటి పరిమాణాన్ని ప్రత్యక్షంగా పరిశీలించే విధానం కనిపిస్తుంది. అయితే వాటి ద్వారా వచ్చిన ఫలితాలను ఆధునిక కొలతలతో పోల్చి, పునరావృత పరిశీలనల ద్వారా నిర్ధారించడం అవసరం.

*సస్యానందము*లో వర్ష విజ్ఞానం వ్యవసాయ అవసరాలతో సన్నిహిత సంబంధాన్ని కలిగి ఉంది. వర్షపాతాన్ని బట్టి పంటలు విత్తే సమయాన్ని నిర్ణయించడం, పంటల పెరుగుదలను అంచనా వేయడం, దిగుబడిని ప్రభావితం చేసే పరిస్థితులను గుర్తించడం వంటి అంశాలకు ఇందులో ప్రాధాన్యం

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)
సాహిత్య తరంగిణి
(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)
Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.
A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

కనిపిస్తుంది. తగిన సమయంలో వర్షం కురిస్తే సస్యవృద్ధి జరుగుతుంది; వర్షాభావం పంటలను దెబ్బతీస్తుంది; అతివృష్టి కూడా పంటలకు నష్టం కలిగిస్తుంది. గురువు ధనుస్సు రాశిలో సంచరించినప్పుడు పంటలు, నువ్వుల దిగుబడికి సంబంధించిన సూచనలను పేర్కొన్న పద్యం వర్ష పరిస్థితులను వ్యవసాయ ఫలితాలతో అనుసంధానించిన సంప్రదాయ దృష్టికి ఉదాహరణగా నిలుస్తుంది. ఈ విధంగా వర్ష సూచనలను పంటల ఎంపిక, సాగు సమయం, పంటల అభివృద్ధి, దిగుబడి వంటి అంశాలతో ముడిపెట్టడం ఈ రచనలోని ప్రత్యేకత.

మొత్తంగా దోనయామాత్యుని *సస్యానందము*లో వర్ష విజ్ఞానం ప్రకృతి పరిశీలన, కాలగణన, ఖగోళ సంబంధమైన సంప్రదాయ భావనలు, వర్షపు నీటి కొలత, వ్యవసాయ అనుభవం వంటి విభిన్న అంశాల సమన్వయంగా కనిపిస్తుంది. మేఘాలు, గాలులు, తేమ, ఉరుములు వంటి ప్రత్యక్ష ప్రకృతి లక్షణాలతో పాటు మాసాలు, తిథులు, నక్షత్రాలు, గ్రహస్థితులను కూడా వర్ష అంచనాలో భాగం చేయడం ఈ రచనలోని ముఖ్యమైన విశేషం. ఈ సంప్రదాయ సూచనలను ఆధునిక శాస్త్రీయ వాస్తవాలుగా నిర్ధారించకుండా, వాటి చారిత్రక నేపథ్యాన్ని గుర్తిస్తూ పరిశీలించినప్పుడు ఆనాటి సమాజం ప్రకృతిని ఎలా అర్థం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నించిందో తెలుసుకోవచ్చు. వర్షపాతాన్ని వ్యవసాయంతో అనుసంధానించి, సస్యసమృద్ధిని ప్రజల సంక్షేమానికి ఆధారంగా గుర్తించిన దోనయామాత్యుని దృష్టి ఈ రచనకు ప్రత్యేకతను కల్పిస్తుంది. అందువల్ల సస్యానందము తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రకృతి పరిజ్ఞానాన్ని, వర్ష పరిశీలనా పద్ధతులను, వ్యవసాయ అనుభవాన్ని ప్రతిబింబించే ముఖ్యమైన రచనగా పరిశీలించదగినది.

ఉపయుక్త గ్రంథ సూచి

ఆరుద్ర. (1990). *సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం (మూడవ సంపుటం).* ప్రజాశక్తి బుక్ హౌస్.

కౌటిల్యుడు. (2016). *అర్థశాస్త్రం (మద్దాల రాజకృతి అనువాదం).* జైకో పబ్లిషింగ్ హౌస్.

గోదావరిబాయి, సంధ్యావందనం. (1988). భారతము- రాజనీతి విశేషాలు. శ్రీ తిరుమల ప్రింటింగ్ అండ్ పబ్లిషర్స్.

జ్యోతి వాసు ఉన్నం. (2016). *సస్యానందము (దోనయామాత్య ప్రణీతము).* కర్షక్ ఆర్ట్ ప్రింటర్స్.

ద్వానా శాస్త్రి. (2016). *తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర (11వ ముద్రణ).* వాగ్దేవి ప్రెస్.

ISSN:3048-5908 Impact Factor: 6.673 (SJIF)

సాహిత్య తరంగిణి

(తెలుగు పరిశోధన పత్రిక)

Indexed in: Google Scholar, Academia, Internet Archives etc.

A Peer-Reviewed Telugu Journal; Volume-3, Issue-4, (Oct/Nov&Dec-2026)

నాగయ్య, జి. (1983). *తెలుగు సాహిత్య సమీక్ష (ప్రథమ సంపుటము).* నవ్య పరిశోధక ప్రచురణలు.

రామబ్రహ్మం, బేతవోలు. (సంపా). (2013). *వర్ణన రత్నాకరం (పాఠకమిత్ర వ్యాఖ్య, 3వ సంపుటం).* యూనివర్సిటీ ఆఫ్ హైదరాబాదు ప్రచురణలు.